

HARPUTA GEÇMİŞTEN GELECEĞE DİNİ EĞİTİM

İslam'ın İlk Yıllarında Dini Eğitim

Cenab-ı Allah: “Bir zamanlar Rabbin meleklerle yeryüzünde bir halife yaratacağım demişti”¹ ayetinden sonra da “Âdem’e bütün isimleri öğretti”² buyurarak yeryüzünü imar edecek olan insanı, kendi adına hükmetmesi ve yönetimde Allah’ın temsilcisi yani halifesi olarak yarattığı zaman onu; ilimle, eşyanın hakikatini bilme yetisiyle donatmıştı.

Hz. Âdem’den sonra Allah’u Teâlâ bazı peygamberlerine “*ilim*” veya ilim anlamında kullanılan “*Hikmet*”i verdiğini ayrıca ilmi de kendisinin öğrettiğini çeşitli ayetlerde belirtmiştir.

İşte ilimle donatılmış olan bilenleri yani alimleri: “*De ki; bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?...*”³ ayetiyle Cenabı Allah farklı bir konuma oturtmuş, Peygamberimiz (S.A.V.); “... *âlimler peygamberlerin varisleridir...*”⁴ buyurarak alimleri, kendisine ve diğer peygamberlere mirasçı olarak ilan etmiştir.

İslamiyet ortaya çıktığında, Kureyş Kabilesi’nden okur-yazar sayısının on yedi kişi olduğundan söz edilir. Hz. Peygamber, Mekke’de iken daha bi’setin dördüncü senesinde kendi evinden başka gizlice eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunmak üzere, Safa tepesinin eteklerinde bulunan ve Beni Mahzûm kabilesinden olan Erkam’ın evini kullanmaya başlar ki buna “*Daru’l-Erkam*” denir.

Hz. Peygamber burada hem Müslümanlara, hem de kendisini dinlemek isteyenlere Kur’an okuyup öğretiyor, hem de inanç ve sabır konusunda onları eğitiyor ve İslam’ın esaslarını öğretiyordu. Vahyin başlangıcında kendi evindeki ilköğretimi bir tarafa bırakacak olursak, İslâm dünyasında ilkokul olan Erkam b. Ebu’l-Erkam’ın evindeki Daru’l-Erkam’ın ilk hocası bizzat Resulullah’tır. Aynı zamanda birçok Müslüman’ın evi eğitim merkezi gibi kullanılmaya da devam edilmiştir.

İslâm yayılış tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilen Akabe bey’atlarından sonra Hz. Peygamber, Yesriblilere (Medine) Kur’an muallimi (öğreticisi) olarak Mus’ab b. Umeyr’i göndermişti. Böylece, daha kendisi ve ashâbı oraya varmadan, oradaki Müslümanların gerek Kur’an, gerekse bu sayede İslâm’ı öğrenmelerine imkân sağlamıştı.

Hz. Peygamber Medine’ye hicret ettiği zaman burada ilk iş olarak Mescid-i Nebevî’yi tesis etmiş ve bunun bir bölümünü eğitim ve öğretim merkezi haline getirmiştir ki burada eğitim görenlere “*Ashab’i Suffa*” denilmiştir. Bu eğitim ve öğretim başta Mescid-i Nebevi olmak üzere yeni yapılan cami ve mescidlerde de devam etmiştir.

Mekke’nin fethinden sonra vilayetlere tayin ettiği valilerden bir kısmı, aynı zamanda Kur’an muallimi idi. Dokuz mescidde eğitim ve öğretimin devam ettiği Medine’den başka, fethedilen veya yeni kurulan merkezlerde ashâbın kıraatte mahir olanları dersler veriyordu. Dimaşk (Şam)’da Ümeyye Camii’ndeki ders halkalarının birçoğu kıraatle ilgiliydi. Ebu’d-Derdâ burada Kur’an talim ettiği için “*Muallimu’ş-Şam*” veya “*Kâriu’ş-Şam*” unvanıyla anılmıştı. Öğrenci sayısının zaman zaman 1.500 sayısının üstüne çıkması, onun derslerine olan rağbeti gösterir.

İlk Eğitim Müesseseleri

Camilerde başlayan eğitim ve öğretim faaliyetleri cami çevresinde ve dışında müesseseler kurulduktan sonra da devam etmiştir. Emeviler devrinde çocuklar için müstakil mektepler açılmıştır. Yetişkinlerin eğitim ve öğretimine tahsis edilen cami dışı müesseselerin ilk örneklerini Abbasiler devrinde görmekteyiz.

¹ Bakara Suresi, Ayet:30.

² Bakara Suresi, Ayet:3.

³ Zümer Suresi, Ayet:9.

⁴ Ebu Davud, İlim 1, (3641); Tirmizi, İlim 19, (2683); İbn-i Mace Mukaddime 17, (223).

Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra Türk İslam devletlerinde medrese geleneği Karahanlılarla başlar. Bu devirde camiler, medreseler, köprüler ve kervansaraylar yapılmış, Buhara ve Semerkant şehirleri İslamî ilimlerin öğreniminin yapıldığı merkezler haline gelmiştir.

İslâm'da ilk medrese Büyük Selçuklular zamanında Alparslan'ın veziri Nizamülmülk (1018-1092) tarafından Bağdat'ta açılan ve yine onun ismiyle anılan *Nizamiye Medreseleri*'dir. Necdet Sakaoğlu ise ilk medresenin kurucusu olarak, Nişabur hâkimi Emir Nasır bin Sebüktekin'i göstermektedir.

İlk medreselerde ağırlıklı olarak Kur'an, kıyas, icma, fıkıh, kelam gibi dini dersler okutulurken, Nizamiye medreselerinde hem pozitif ilimler hem de dini ilimler birlikte okutulmuştur.

Selçuklular Anadolu'ya geldikten sonra çeşitli şehirlerde çok sayıda medrese inşa etmişlerdir. Anadolu'da açılan ilk medrese Danışmendliler döneminde Tokat Niksar'da açılan *Yağbasan Medresesi*'dir.

Osmanlılarda Eğitim Müesseselerinde Medreseler

Osmanlı Devleti'nin devrinde ilk medrese, Orhan Bey zamanında 1330 yılında Orhan Gazi Medresesi olarak "*İznik Orhaniyesi*" adında İznik'te kurulmuştur. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesiyle beraber Bursa ve Edirne başta olmak üzere pek çok şehirde medreseler açıldı. İstanbul'un fethinden sonra üst seviyedeki eğitim kurumları başkentte yoğunlaştı.

1331-1451 yılları arasında 82 adet medrese kurulmuştur. 1463-1471 yılları arasında kurulanlara ise Fatih medreseleri ya da "*Sahn-ı Seman*" medreseleri denir. Bu medreselere birlikte süreye dayalı eğitim, ders geçme sistemine dayalı eğitime dönüştürülmüştür.

Sahn-ı Seman, II. Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra kurduğu eğitim kurumları arasında en üst düzeyde eğitim veren yükseköğrenim kurumudur. Sahn-ı Seman; Kur'an, hadis, kelam, fıkıh, tefsir gibi dinî yani naklî bilimlerde ve fizik, kimya, matematik, astronomi gibi akfî bilimlerde dersler verirdi.

1550-1557 yılları arasında kurulanlara "*Süleymaniye Medreseleri*" denir. Osmanlı Devleti'nin ilk tıp okulu *Darü't-Tıp* Süleymaniye Medreseleri'nde yer almıştır. Tıbbi bilgilerin uygulamalarının yapıldığı *Darü's-Şifa* ve diğer bazı bölümler: *Darü'l-Akakir* (*Eczane*), *Darü'z-Ziyafe*, *Tabhane*, *Riyâziyât* (*matematik*), *Dârü'l-Hadis*, *Tetimme* ve *İmarethane* ilk kez Süleymaniye medreselerinde yer almıştır.

Kanunî Sultan Süleyman devrinin en yüksek payeli medresesi ise Süleymaniye *Dâru'l-Hadis*'i idi. Daha sonraki dönemlerde Osmanlılarda birçok dâru'l-hadis açılmakla beraber Süleymaniye Dâru'l-hadisî, devletin son dönemlerine kadar bu payesini muhafaza etmiştir.

Osmanlı Devleti örfî hukukun yanı sıra şer'î hukuka göre idare edilirdi. Ancak bazen hükümdar da bazı hususlarda yetkili olurdu. Şeriat'ın anlaşılması ve tatbiki belli seviyede bir tahsil ve ihtisas gerektirirdi. Bu işlerde uğraşanların İslam hukukunu iyi bilmesi gerekirdi.

Din âlimleriyle adalet hizmetlileri bir sınıf içerisinde birleştirilmiş ve bunlara "ulema" adı verilmiştir. Kadılar, öğretmenler, imamlar, doktorlar, matematikçiler, astronomi âlimleri ve din âlimlerinin hepsi medrese de eğitim gören ve toplumda önemli rolleri olan aydın kimselerdi.

Kısaca medreseler Osmanlı toplumunun bürokrat, asker, doktor ve yargıç gibi her türlü eğitilmiş elemanını sağlıyordu. Sadrazamlığa kadar devletin her türlü kademesinde görev yapan ulemanın toplum üzerinde etkili bir itibarı vardı.

Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler

Arapça sarf, nahiv, belâgat bilgilerini veren *emsile ilmi ile bina, maksud, izzî, merah, avamîl, kafiye*, dersleri okutulduktan sonra bu dersler yükselerek; mantık, *alaka, münazara, beyan, bedi'* dersleri okutulurdu.

Daha sonra sırasıyla *Arap edebiyatı, Kur'an ilimleri; kıraat ve tecvid, tefsir ve usul-ü tefsir, mantık, kelam, Adab-ı bahis (Tartışma adabı), Vaaz, Belagat (Güzel konuşma, retorik), akâid, hadis ve usul-ü hadis, fıkıh ve usul-ü fıkıh, hat sanatı, tasavvuf, hey'et, hikmet, hesap ve hendese, tıp, felsefe, tarih, coğrafya* gibi ilimler okutuluyordu.

Talebeler arasında şiir ve edebiyata meraklı olanlar, bu derslerin haricinde, Farsça bilen hocalardan veya halifelere Farsça da öğrenirlerdi.

Talebelerin arasında zeki ve çalışkan olanlar bu dersleri sonuna kadar götürür ve nihayet 10-15 sene içinde tahsillerini muvaffakiyetle bitirerek icazet alırlar. İcazet aldıktan sonra da müderris, şer'î mahkemelerde memur, kadı ve müftü olabilirlerdi.

Osmanlılarda İlim, Kültür- Sanat Kentleri ve Harput

Osmanlılar döneminde ilim, kültür ve sanat yönünde öne çıkan kentler ya payitaht statüsü elde edenlerdi; *Bursa, Edirne ve İstanbul* gibi. Ya da XVII. yüzyılın başlarına kadar şehzadelerin bir nevi staj gördüğü şehirlerdi. Meselâ *Trabzon, Amasya, Manisa* gibi... Bu iki statünün haricinde olmasına rağmen Harput'un ilim, kültür ve irfan cihetiyle elde ettiği başarı dikkate şayan bir durumdur.

Malazgirt zaferi sonrasında Türklerin iskânına açılan Harput, XII. yüzyıl ortalarında Artukoğulları tarafından inşa olunan Ulu Câmîi etrafında medreseleri, hankâhları ve diğer hayatî müstemilatıyla genişleyerek kısa sürede ihtişamlı bir İslâm şehri hüviyetine kavuştu.

Bunlardan ilki 925-1005 yılları arası yaşayan Palulu Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. el-Mutahhar el-Adevî eş-Şimşâtî'dir. Kısaca "*Şimşâtî*" olarak tanınan, Arap dili ve edebiyatı alanında üstad olarak kabul edilen büyük âlim ve şair Şimşâtî'nin "*Kitabü'l-Envar fi Mehasinü'l-Eş'ar*" adlı eseriyle birlikte yazmış olduğu 40 civarındaki eserleriyle bölgenin ilk âlimi ve müellifi olma özelliğini taşımaktadır.

Bunlardan birisi de Harputlu Ahmed en-Nakkaş İlyas b. Harputî'dir ki; 1195 ile 1210 yılları arasında yazdığı "*Tuhfet-ül-Vesâyâ*" adlı fütüvvetnâmesi, fütüvvetle ilgili yazılmış ilk kitaplardan olduğu gibi Harput'ta yazılan ilk eser olma özelliğini de taşımaktadır.

Yine bu dönemde Harput'ta bir süre yaşayan simalardan biri de Sühreverdî-ye tarikatının kurucusu büyük âlim Şihabeddîn Sühreverdî el-Maktûl'dür. İmâduddîn Karaarslan, Artuklu hükümdarı ve Diyarbakır meliklerinin efendisi olarak Harput'tayken Sühreverdî'ye talebe olmuş, O da "*el-Elvâhu'l-İmâdiyye*" adlı eserini bu sırada Emir için kaleme almış ve bu dönemde (1115-1191) Harput'ta yaşadığını hatırlatalım.

Özellikle idrâk ettiği Osmanlı asırlarında, ilmi hüviyeti başta olmak üzere edebiyat ve musiki gibi kültürel kodlarıyla ihtişamını geniş bir coğrafyaya yayan Harput, üzerinde kurulu olduğu yüksek platonun kısıtlılığına inat, geniş hinterlandıyla bir "*havza-şehir*" kimliği kazandı.

Havza Şehir Kimliği ile 1276-1282 (1859-1865) Yıllarında Harput

Ma'den Sancağı: Ma'den-i Ergani, Ergani, Vahderan, Çermik ve Çüngüş nahiyeleri, Eğil, Palu, Keban Madeni kazaları, Çarsancak ve Sağman, Pertek, Arguvan, Ebu Tahir nahiyeleri, Hekimhanı ve Derbend, Hasan Çelebi, Ayvalidere nahiyeleri.

Harput ile Malatya Sancağı: Harput, Arapgir ve Zile, Çemişgezek nahiyesi, Egin ve Şadi nahiyesi, Malatya ve Akçadağ nahiyesi, Şiro ve Bucak, Aşiret-i İzoli, Aşiret-i Belyan nahiyeleri.

Besni nam-ı diğer Siverek Sancağı, Gerger, Hisn-ı Mansur ve Kâhta, Samsad, Çakallı ve Atmalı, Piruş Aşireti nahiyeleri, Besni ve Aşayir, Hüveydi ve Elyatlı, Reşani Aşireti nahiyeleri.

Dersim Sancağı: Dersim ile Hozat, Kuzican, Ovacık, Mazgird, Aşiret-i Kuçköprü, Kuruçay, Kemah, Gercanis ve Çarsancak ile Sağman sancak, kaza ve nahiyeleri ile birlikte sınırları Erzurum, Diyarbakır, Urfa ve Sivas'a kadar uzanan geniş bir havzaya hâkimdi.

Yavuz Selim zamanında Osmanlı hâkimiyetine geçmesiyle Harput, sürekli kabaran demografisine paralel giden hızlı bir sosyo-ekonomik ve kültürel gelişme sürecine girdi. Batıdan Ortadoğu'ya giden ticaret yollarının kavşağında bulunan şehir, gelişip canlandı ve bölgenin önemli bir merkezi haline geldi. Bunun neticesinde civar beldeleden Harput'a yoğun bir göç oldu. Göçü arttıran etkenlerden bir diğeri de bu kentin giderek ilmî ve dinî eğitimin önemli bir merkezi durumuna gelmiş olmasıydı.

19. yüzyıla gelindiğinde, -tarihte eşine ender rastlanır biçimde- en parlak dönemini idrak eden bir şehir, kısa sürede tükenme sürecine girip yok oldu.

Harput'ta Dini Eğitim ve Yetişen Âlimler

19. yüzyılda belki de bölgenin en donanımlı medresesi Harput'ta eğitime açıldı. Aslen Harput'a bağlı Arapkir ilçesinden olan Sadrazam Yusuf Kâmil Paşa, 1868 yılında -bir cemile eseri olarak- Harput'ta kendi adıyla anılan "*Kâmil Paşa Medresesi*"ni kurup faaliyete geçirdi.

Paşa'nın akrabasından İbnü'l-Emin Mahmûd Kemâl İnal, "*Son Sadrazamlar*" isimli eserinde babası Emin Paşa'yla birlikte geldiği Harput'ta, Kâmil Paşa medrese ve kütüphanesinden şöyle bahsediyor: "*Mükemmel bir medrese ve muntazam bir kütüphane vücuda getirildi ve idaresi temin edildi. Türklüğün medar-ı iftihar olan ve büyük âlimlerden Harputlu Hoca Abdülhamid Hamdi Efendi müderris ve müteveli tayin kılındı.*"

Harputlu âlimlerin bir kısmı İstanbul'a giderek ilmi hüviyetleriyle şöhret buldular. Din âlimi Abdullatif Harputî (1842-1916) ile Sultan Abdülaziz'in huzur dersi hocalarından İshak Efendi (1803-1891) bu âlimlerdendir. İmam Busûrî'nin meşhur "*Kaside-i Bürde*"sini şerheden Ömer Naimî Efendi (1802-1882) Harputlu diğeri bir âlimdir. Ömer Naimî Efendi'nin şerhi diğeri İslâm ülkelerinde de bilinir olmuştur. Bu değerli âlimin oğlu Abdülhamid Hamdi Efendi de şöhreti İstanbul'a kadar yayılan büyük bir âlimdi.

Bunlarla birlikte Abdullatif Lütfi Harputî, Ebubekir Nusret Harputî, Hâmid b. Abulfettâh Paluvî, Hüseyin Fehmi Paluvî, İbrahim Lebib Harputî, Hoca İshak Harputî, Müftü Mehmed Kemaleddin Efendi, Seyyid Yusuf Şükrü Harputî gibi âlimlerimizin yazdıkları eserler, tüm İslam âleminde kabul görmüş ve birçok medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur.

Özellikle bunlardan Hâmid b. Abulfettâh Paluvî 12. asırda yetişmiş Osmanlı kıraat âlimlerindedir. Kıraat ilmi üzerine yazdığı "*Zübdetü'l-İrfan fi Vücûhi'l-Kur'an*" adlı eseri (1173/1759), sahasında kaynak eser olup, yazıldığı tarihten itibaren Aşere (on kıraat) ile ilgili ders kitabı olarak yıllarca okutulmuştur. Halen Diyanet Teşkilatı'nın ihtisas kurslarında ders kitabı olarak okutulmaktadır. Bu kitabın başındaki takrizlerde ilmî ehliyetine yapılan atıflar ve bu kitabın günümüze kadar gördüğü itibar, Hamid bin Abdülfettâh'ın ilmî ve mesleki durumunu hakkında bize bilgi vermektedir.

Osmanlılar döneminde Harput'ta yapılan medreselerden birçoğu, Anadolu'nun başka şehirlerinde emsaline nadiren tesadüf edilir derecede büyük, geniş ve muntazamdılar. Bunların içinde en meşhurları Kurşunlu Camii Medresesi idi. Camiyle beraber büyük bir site halinde dört tarafı medrese ve mekteplerle çevrili olup, ayrı ayrı beş medreseyi içinde toplamaktaydı.

Harput'ta ve diğeri ilçelerde bulunan çeşitli medreseler ile İstanbul, Kayseri, Diyarbakır, Antep gibi illerdeki medreselerde büyük âlimler, müellifler yetişmiştir. Bu âlim ve müellifler, Harput dışında tüm İslam âleminde tanınmışlardır. Bu âlim ve müelliflerimizden bir kısmı Huzur hocalıklarında bulunmuş ve birçok âlimin yetişmesine de vesile olmuşlardır.

Beyzade Ali Rıza Efendi, Abdulhamid Hamdi Harputî, Abdullatif Lütfi Harputî, Ebubekir Nusret Harputî, Hâmid b. Abulfettâh Paluvî, Hüseyin Fehmi Paluvî, İbrahim Lebib Harputî, Hoca İshak Harputî, Müftü Mehmed Kemaleddin Efendi, Seyyid Yusuf Şükrü Harputî gibi âlimlerimizin yazdıkları eserler, tüm İslam âleminde kabul görmüş ve birçok medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur.

Özellikle Osmanlılar döneminde Harput'ta yapılan medreselerden birçoğu Anadolu'nun başka şehirlerinde emsaline nadiren tesadüf edilir derecede büyük, geniş ve muntazamdılar. Bunların içinde en meşhurları Kurşunlu Camii Medresesi idi. Camiyle beraber büyük bir site halinde dört tarafı medrese ve mekteplerle çevrili olup, ayrı ayrı beş medreseyi içinde toplamaktaydı. İki taraflı ve iki katlı, yüzden fazla talebe hücreleri, eğitim ve müderrislerinin ikametine mahsus beş büyük dershanesi ve iki de büyük kütüphanesi vardı.

Kurşunlu Medrese sitesinde bulunan medreseler şunlardır:

1. Minarenin önündeki merdivenden çıkarken sağdaki medresenin ismi İsmailiye Medresesi idi. Banisi Çötelizade Ahmed Ağa'dır.

2. Çmar üstündeki ve merdivenin solunda bulunan medresenin ismi Ziya Paşa'nın yaptırdığı Ziyaiye Medresesi.

3. Cümle kapısından girerken merdivenden yukarı çıkılan medresenin ismi ise Kurşunî Medresesi.

4. Kurşunînin alt katı da Mehmed Ağa Medresesi.

5. Daha önce Çolakzâde Medresesi olan kısım ise daha sonra bir tarafı Rüşdiye Mektebi diğer tarafı ise Sıbyan Mektebi'ne dönüştürülmüştür. Son zamanlarda ise bu kısım Harput Darü'l-Hilâfesi'ni de içine almıştır.

Darü'l-Hilafetü'l-Aliye Medresesi

Meşrutiyeti müteakip İttihat Terakki hükümeti, İstanbul'da tesis edilen Darü'l-Hilafetü'l-Aliye medreseleri teşkilatını yurdun muhtelif ilim merkezlerinde şubelendirmek kararını vermişti. Bu şubelerden biri de 1 Şubat 1915 (1331 R.) tarihinde Harput'ta, Kurşunlu Camii sitesi dâhilinde eski Rüşdiye mektebiyle, yine Kurşunlu medreselerinden bir kısmında açılmış ve tedrisata başlanmıştır.

Teşkilatı, İstanbul teşkilatının küçük ölçekte bir modeliydi. Üç sınıf ihzari, üç sınıf iptida-i hariç, üç sınıf iptida-i dâhil olmak üzere dokuz sınıftı. Dokuzuncu sınıfı bitirenler için 1923 (1339. R) tarihinde sahn sınıfı denilen bir sınıf daha açılmış ve mezun da vermişti.

Harput'ta Kütüphaneler

Kâmil paşa medresesi kütüphanesindeki kitap sayısının 300 daha sonra da 500 çıkarıldığı Osmanlı Vilayet Salnameleri'nde belirtilmektedir. Daha sonra kitap sayısı 1000 cilde ulaşmıştır.

Kurşunlu Camii Medrese külliyesinde ise Çötelizâde Hacı Memi ağa tarafından 1210 (1795) tarihinde tesis edilen Kurşunlu Medresesi kütüphanesinde 1000,

1249 (1833)'da Çötelizâde Hacı İbrahim Paşa tarafından yeniden inşa ve tesis edilen ve ismine izafetle İbrahim Paşa Medresesi denilen medrese dâhilindeki kütüphanede ise 300 cilt eder bulunmakta idi.

Bu kitapların birçoğu el yazısıyla yazılmış nefis ilmî eserlerdir. Bunlardan başka bazı ilim adamlarının evlerinde bulunan hususi kütüphanelerde ise pek çok nefis ve nadir kitaplar bulunmakta idi.

Rahmetli İshak Sunguroğlu bu eserlerin akibeti hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Muhterem arkadaşım Ömer Naimi Efendigiller, bu kütüphanelerden ancak kendi medreseleri bulunan Kâmil Paşa medresesi kütüphanesindeki binden fazla kitabın Elâzığ'a nakline ve evinde tesis ettiği kütüphanede muhafazasına muvaffak olmuştu.

Diğer kütüphanelerde olan kitaplardan mühim kısmı şunun bunun elinde kalmış, kıymetlileri çalınmış bir kısmı ise Harput ve sonra da Elâzığ halk evleri kütüphanelerine nakledilmişti. Elâzığ halk evinde binden fazla eski ve üç bine yakın yeni yazı kitabın mevcut olduğunu da gördüm.”

Bizim gençliğimizde Harput'ta geride kalan kitaplar, yeni yapılan İzzetpaşa Camii altında şimdiki kuyumcuların bulunduğu yerde büyük bir dükkâna nakledildi. Birçok nadide ve kıymetli yazma eserlerin içinde bulunduğu bu kitapların büyük bir çoğunluğu da talan edildi.

Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yüksek İhtisas Merkezleri

Diyanet İşleri Başkanlığı, başta müftü ve vaizler olmak üzere bütün personelin mesleki bakımdan daha iyi yetişmelerini sağlamak ve hizmette verimliliklerini arttırmak amacıyla belirli bir program dahilinde hizmet içi eğitim ihtisas kursları düzenlemektedir. Vaiz ve müftülere yönelik hizmet içi eğitim ihtisas kursları iki buçuk yıl süreli olup, bu programa katılacak görevlilerin başkanlıkça açılacak giriş sınavını kazanmış olmaları gerekmektedir.

Dört yıllık dinî yükseköğrenim mezunu olanların müracaat ettiği, yazılı sınavda en yüksek puan alan adaydan itibaren ilk 900 adayın Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun ve güzel okumanın baraj kabul edildiği sözlü-uygulamalı sınavda 70 ve üzeri puan alanlar bu kursa katılmaya hak kazandı ve faal olan Dini Yüksek İhtisas Merkezleri şunlardır:

1. Diyarbakır Dini Yüksek İhtisas Merkezi
2. Erzurum Ömer Nasuhi Bilmen Dini Yüksek İhtisas Merkezi
3. İstanbul Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü
4. İzmir Dini Yüksek İhtisas Merkezi
5. Kayseri Dini Yüksek İhtisas Merkezi
6. Konya Selçuk Dini Yüksek İhtisas Merkezi
7. Rize Müftü Yusuf Karali Dini Yüksek İhtisas Merkezi
8. Trabzon Dini Yüksek İhtisas Merkezi

İhtisasa hazırlık Arapça dil kursu eğitim programı;

3 dönem 990 (Bir dönem 330 saat) saat olup Sarf, Nahiv, Metin Çözümlemesi, Yazılı Anlatım, Sözlü Anlatım, Arapçadan Türkçeye Çeviri, Türkçeden Arapçaya Çeviri dersleri verilmektedir.

Arapça öğretim programının amacı, kursiyerleri;

Duygu ve düşüncelerini Arapça sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade eden,

Dinlediği, okuduğu, izlediği Arapçayı doğru anlayan ve değerlendiren,

Arapçayı konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanan,

Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere İslam bilimleri ile ilgili temel kaynakları ve güncel çalışmalarını kullanabilme becerisine sahip,

Arap dilini kendi terimleri ve özgün yöntemleri ile kavrayan, bireyler haline getirmektir.

İhtisas eğitim programı; 6 dönem 1704 (bir dönem 284 saat);

Arapça sarf, nahiv, Metin Çözümleme, Yazılı Anlatım, Sözlü Anlatım,

Tefsir: Tarih ve Usul, Tefsir: Klasik Metin,

Kıraat (Aşere), K. Kerim'i Güzel Okuma, Kur'an Meali,

Hadis: Tarih ve Usul, Hadis: Tahlil ve Tenkid, Hadis: Anlama ve Yorum, Hadis: Klasik Metin,

Fıkıh İlmine Giriş, Fıkıh: Usul, Fıkıh: Makasıd, Fıkıh: Klasik Metin, Fıkıh: Mukayeseli Metinler, Fıkıh: Güncel Problemler,

İslâm Düşüncesi: Mantık ve Eleştirel Düşünme, İslâm Düşüncesi: Akaid-Kelam, İslâm Düşüncesi: Klasik Metin, İslâm Düşüncesi: Ahlâk ve Tasavvuf, Dinler ve Dinî Akımlar, İletişim ve Dini Rehberlik, Musiki dersleri verilmektedir.

İhtisas eğitimi programının amacı, kursiyerleri;

1. Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere İslam bilimleri ile ilgili temel kaynakları ve güncel çalışmaları kullanabilme becerisine sahip olan,
2. İslâm bilimlerini kendi terimleri ve özgün yöntemleri ile kavrayan,
3. İslam düşüncesi ve medeniyetinin Tefsir, Hadis, kelam, Fıkıh, Tasavvuf, İslam Ahlakı, gibi Temel disiplinleri ile ilgili bilgilerini geliştiren,
4. Edindiği bilgi ışığında dini konularda toplumun sorularına ve ihtiyaçlarına cevap verebilen,
5. Problemler karşısında Mantıkî tutarlılığa ve eleştirel düşünebilme becerisine sahip olan,
6. Tarihi ve güncel dini oluşum ve akımları değerlendirebilen,
7. Edindiği bilgiyi sorgulayan, toplumun dini ve ahlakî sorunları ile bağlantılı olarak analiz ve sentez yoluyla güncelleştirebilen,
8. Din hizmetinin gerektirdiği temel becerilere sahip olan,
9. Güncel dini sorunları çözümlerken, Kur'an; sünnet ve kültürel mirası birlikte değerlendirebilen,
10. Bilgiye ulaşmada kitle iletişim araçlarından yararlanan, bu araçlardan gelen mesajlara karşı eleştirel bakış açısı kazanan ve seçici olan,
11. Demokratik değerlere ve insan haklarına saygılı, sosyal katılım becerisi gelişmiş, iletişim, rehberlik ve yorum yeteneğine sahip olan,

Bireyler (âlimler) yetiştirmektir.

Günümüzde Harput'ta Dini Eğitim

Harput'ta; hafız yetiştiren Kur'an Kursu, 1982 yılından beri hizmet veren Harput Eğitim Merkezi ve yeni açılan İmam Hatip Lisesi bulunmaktadır.

Diyanet Harput Eğitim Merkezi, 2012 yılında uygulamaya konulan "Harput Koruma Amaçlı İmar Planı" ile Harput'un doku ve mimarisine uygun görülmediğinden yıkılması ve yerine tarihi dokuya uygun "Harput Külliyesi" yapılması düşünülmektedir.

Ancak yapılacak olan bu Harput Külliyesi inşaatı devam ederken başka bir binada sıradan bir Diyanet Eğitim Merkezi kursları aksatılmadan devam ettirilmelidir.

Harput'un doku ve mimarisine uygun olarak yapılması düşünülen "Harput Külliyesi" aynı zamanda bir ihtisas merkezi olmalıdır.

Bu ihtisas merkezleri içinde;

- a) Müftü vaiz ihtisas merkezi,
- b) Kıraat ihtisas merkezi,
- c) İlahiyat doktora tezlerinin yapıldığı "İslami Araştırma Merkezi"
- c) Yeni bir kütüphane bulunmalıdır.

Geçmişte Anadolu'da bulunan medrese yapıları *kubbeli* ve *eyvanlı* olmak üzere iki tip gelişim göstermiştir.

a) Kapalı Avlulu (Kubbeli) Medreseler

Bu medreseler, ortada üzeri kubbe ya da tonoz örtülü bir avlu ve bu avluya açılan odalardan oluşur. Bu odalar kütüphane, dersane, öğrenci odaları, türbe ve mescit amacıyla kullanılmıştır.

Anadolu'da tarihi bilinen en eski kubbeli medreseler, Niksar ve Tokat'ta yapılan Yağbasan medreseleridir. Moloz taştan yapılmış olan medreselerde kare planlı avlunun kubbe ile örtülü olduğu, kalan yapı izlerinden anlaşılmaktadır.

b) Açık Avlulu (Eyvanlı) Medreseler

Bu tip medreselerde yapının ortasında yer alan açık avlu, avlu eksenlerinde değişik sayılarda eyvan ve değişik işlevlere sahip (öğrenci odaları, dersane, mescit, türbe vb.) odalar yer alır.

Eyvanlı medreselerin avluları çoğunlukla havuzludur. Bu tip medreselerin iki katlı olan örnekleri de vardır.

Yapılacak olan "Harput Külliyesi" nin taslak ve avam projeleri geniş kitlelerde tartışılmalı ve istişare edilmelidir. Yöreselmimariye uygun Osmanlı-Selçuklu mimarisinin motifleri kullanılmalıdır.

Ayrıca bu ihtisas merkezlerine daha önce isimlerini saydığımız eser sahibi büyük âlimlerimizden Beyzade Ali Rıza Efendi, Abdülhamid Hamdi Efendi, Abdullatif Harputî, Ömer Naimî Efendi, Abdullatif Lütfi Harputî, Ebubekir Nusret Harputî, Hâmid b. Abulfettâh Paluvî, Hüseyin Fehmi Paluvî, İbrahim Lebîb Harputî, Hoca İshak Harputî, Müftü Mehmed Kemaleddin Efendi, Seyyid Yusuf Şükrü Harputî gibi âlimlerimizin isimleri verilmelidir. Mesela;

- a) Müftü Vaiz İhtisas Merkezi'ne Ömer Naimî Efendi, Müftü Mehmed Kemaleddin Efendi,
- b) Kıraat İhtisas Merkezi'ne Hâmid b. Abulfettâh Paluvî,
- c) İlahiyat doktora tezlerinin yapıldığı İslami Araştırma Merkezi'ne Beyzade Ali Rıza Efendi, Abdullatif Harputî, Ebubekir Nusret Harputî, Hoca İshak Harputî,
- d) Kurulacak olan bu kütüphaneye Yusuf Ziya Paşa, İbrahim Paşa isimleri verilebilir.

Süleyman Yapıcı

Elazığ – Aralık 2016